

Բ Ի Չ Չ Ի Ո Ւ Ա

2

Շառնէ հետեւեալ օրերէն մէկուն մէջ ատեն մը բուսակին քովը կեցած էր, երբ մէյմ'ալ տեսաւ որ թանձր սև ամպ մը երկնքին երեսը մթնցուց, և շարժուն ու մոխրագոյն գմբեթի պէս զղեկին բարձր աշտարակներուն վրայ կախուած մնաց: Շատ չանցաւ՝ անձրևի թանձր կաթիլներ սկսան թափիլ. մըտածեց որ երթայ պատսպարուի, և ահա կարկտախառն անձրև սկսաւ տեղալ գաւթին յատակին վրայ: Խեղճ բոյսը մըրկին առջև հերարձակ ճիւղերը տատանելով խլուելու մօտ էր. թաց տերևները քամիէն սարսուելով ու մէկմէկու շփուելով կարծես հառաչանաց ու անձկութեան ձայներ կը հանէին:

Շառնէ կանկ առաւ. միտքն եկաւ Լուդուիկի յանդիմանութիւնն ու սկըսաւ անձկանալ չորս կողմը նայիլ որ զտունէր պաշտպանելու բան գտնէ, բայց բան մ'ալ չգտաւ. կարկուտն աւելի սաստկացաւ ու վախ կար որ բոյսը ջախջախի: Դող ինկաւ սիրտն, ինքն որ աւտենաք անոր լաւ մը քամիներու և կարկտի դէմ դնելը տեսեր էր. բայց անանկ սաստիկ էր հիմա վրան ունեցած սէրը՝ որ զայն վտանգի մէջ չուզեց դնել, դողալու պատճառ ունենալը փորձելու համար:

Հօր ու տարվածուի արժանի խորհուրդ մը միտքն ինկաւ և ուզեց կատարել. մօտեցաւ, աշկերտին առջևը պատձևացաւ որպէս զի քամիէն պաշտպանէ. ծռեցաւ ու կարկտէն պատսպարելու համար զսանը վահան եղաւ անոր. ու հոն անշարժ հեալով՝ բոյսն ազատելու համար, քամիէն չարչարուած ձեռքերովը, մարմնովը, գլխովը, սիրովը ծածկելով՝ կը սպասէր որ ամպն անցնի:

Անցաւ. բայց նոյնպիսի վտանգ մ'ալ արդեօք չէր կրնար հանդիպիլ բուսակին, անոր պաշտպանին՝ Շառնէի՝ վանդակներու տակ փակուած ժամանակը: Մանաւանդ որ Լուդուիկի խաթունը՝ հետը պահապան մեծ շուն մ'առած երբեմն գաւթին այցելութեան կու գար. չէր կրնար ըլլալ որ այն շունը խաղալու ատեն՝ ցռուկովը կամ թաթովը փիլիսոփային զուարճութիւնն ոչնչացընէր: Շառնէ նախատեսութեան փորձ եղած ըլլալուն՝ օրուան մնացած ժամանակը հնարք դարման մտածեց ու երկրորդ օրը գործադրելու պատրաստուեցաւ:

Այն քիչ կտոր փայտէն՝ որ հազիւ կը բաւէր իրեն նոյն կլիմային տակ՝ ուր երբեմն նաև ամառն իսկ գիշերներն ու առտունները ցուրտ կ'ըլլայ, քանի մը օր ինքզինքը զրկեց. անկողնոյն տաքութիւնը բաւական սեպեց. մտածեց որ աւելի կանուխ պառկի, աւելի ուշ ելլէ. խնամքով պահեց զանձեց փայտերն ու պաշար պատրաստեց, ու երբ Լուդուիկ ինչ միտք ունենալն հարցուց,

— Սիրուհւոյս պալատ մը չ'իսելու համար են, բաւաւ:

Բանտապանը մէկ աչքն ամփոփեց իբրև թէ հասկըցած ըլլար, բայց բան մ'ալ չէր հասկըցած:

Այս ատեններս Շառնէ փայտերը ճեղքեց կտրեց ու շերտերուն ծայրերը սրեց. բարակ ճիւղերը զատեց. զգուշութեամբ ուռենիի ճապուկ ողորներն ալ մէկտեղ ամփոփեց՝ որ հանապազօրեայ խուրձերը կապելու կը ծառայէին: Ետքը ճերմակեղինաց արկղին տակը հասարակ ու թանձր հիւսուած հին լաթի կտոր մը գտաւ. հանեց ու անոր ամուր թելերը դուրս քաշեց. և նիւթերն աւանկ պատրաստելէն վերջը քաջութեամբ բանտին օրինաց ու բանտապանին խղճմտանքաւոր ճշդութեանը ներելուն համեմատ մէկէն գործողութեան ձեռք զարկաւ:

Տնկոյն չորս կողմը գաւթին յատակին վրայ անհաւասար մեծութեամբ ձողեր տնկեց, ու յատակին ասդիէն անդիէն հազիւ հազ քիչ մը ժողված

հողովն, ու դպեկին հին խրամներուն խոնաւ որմերէն ծածուկ քերած բռնովն ու բորակովը՝ շաղախի խառնուրդ մը կազմելով ծայրերնին հաստատեց: Փայտի մեծ կտորուանքն այսպէս տեղաւորելէն վերջը՝ տեղ տեղ ալ անոնց վրայ թեթեւ ճիւղեր ագուց ու տեսակ մը վանդակ ձևացուց, խեղճ բոյսն արտաքին մարմնոց հարուածէն կամ շան մօտեանալէն ապահովցնելու համար:

Այս աշխատութեան մէջ իրեն մեծ քաջալերութիւն եղաւ տեսնելն որ թէպէտ լուղուիկ իսկզբան գլուխը շարժելով քթին տակէն կը մոմուար, որ իբրեւ ձախորդ նշան կրնար սեպուիլ ու վախ կու տար թէ առաջ տանիլը պիտի արգիլէր, յետոյ սկսաւ իր կողմը բռնել: Նաև երբեմն գաւթին ծայրը կեցած, անուշ մը ծուխը քաշելով, ուսը դրան կոթնցուցած, սրունքներն իրարու վրայ ծալած, ժպտելով մ'անփորձ աշխատաւորը կը դիտէր. երբեմն ալ ծուխը բերնէն վար կ'առնուր ու ալէկ խորհուրդ մը կու տար Շառնէի, բայց անիկա չէր դիտեր ամեն անգամ իր օգտին գործածել:

Այսպէս այնպէս գործն առաջ կ'երթար, զոր գլուխ հանելու համար Շառնէ առ սէր բուսակին՝ խեղճ բանտի անկողինն իսկ աղբըտցուց: Նոր զոհ մ'էր բրածը. յարդին շատը հանեց թեթեւ ցանց մը հիւսեց, պարագային համեմատաշինած տախտակամածին չորս կողմը դնելու համար, որպէս զի Ալպեանց վրայէն փչող քամիներէն, կամ արևուն ցորեկուան ճառագայթներուն՝ կոպիճներէն ու պատէն անդրադառնալով կրկին սաստկութեամբ տկար տնկոյն վրայ զարնելէն պաշտպանէ զանիկա:

Իրիկուն մը ուժով քամի մը փչեց. Շառնէ վանդակներուն ետեւէն տեսաւ որ յատակին երեսը յարդի ու ճիւղի կտորներով լեցուեր էր. յարդերն ու վանդակին միջոցները դէմ դնելու տրկար գտնուեր էին. միտքը դրաւ որ երկրորդ օրը ճարն ընէ: Հետեւեալ օրն երբ գաւթին իջաւ՝ տեսաւ որ ամեն բան հոգացուած էր. իրմէ աւելի ճարտար

ձեռք մը վանդակն ու յարդերուն հիւստածքն ամրացուցեր էր. Շառնէ իմացաւ թէ որով պէտք էր շնորհակալ ըլլալ 'ի ներքուստ:

Այսպէս ուրեմն իրեն ու անոնց ձեռքով բոյսը վտանգաց դէմ պատնէշներով ու յարկով պատսպարուեցաւ. իսկ ինքը Շառնէ հետզհետէ աւելի սէրը շատցընելով՝ զմայլմամբ մեծնալն, աճիլն ու նորանոր հիանալի պանչելիքներ առջևը բանալը կը դիտէր: Կարծես թէ բուսակն ալ ժամանակաւ աւելի կ'ուժովնար, կ'անտառանար, ու ցօղունին չորս կողմն եղող փայտանիւթ կեղեն՝ որ առաջ փափուկ էր՝ օր օրուան վրայ կը պնդանար, որով տէրը երջանիկ կը համարէր զինքն ու հետաքրքրութեամբ ծաղիկը տեսնելու կը փափաքէր:

Վերջապէս ուրեմն բանի մը կը փափաքէր այն մարդն՝ որուն երակը մաշած ու ըղեղը կարծրացած էր. այն մարդն որ իր խեղքին սաստիկ հաւնած էր, ամբարտաւան գիտութենէն վար իջաւ, և լայն մտքովը խոտի մը ցօղունին վրայ մտածելու ընկղմեցաւ:

Չըլլայ մէկն որ փութայ այս բանս տղայական տկարութիւն կամ յիմարութիւն սեպելու: Յովհաննէս Պերդրամ անուանի գուռքաւ ժամերով մանուշակի մը կազմութիւնը դիտելէն վերջը, ինքզինքը բոլորովին տնկաբանութեան տուաւ, ու քիչ ատենէն նոյն գիտութեան վարժապետներէն մէկն եղաւ: Եւ եթէ Մալապարցի փիլիսոփայ մը խենթեցաւ պատկառուկին երևոյթները մեկնել ուղելով, ընդհակառակն կարելի է թէ Շառնէ իր բուսակին մէջ ճշմարիտ գիտութիւնը գտնէ. միթէ չգտաւ արդէն ձանձրութիւնը փարատելու ու բանտն ընդարձակելու գաղտնիքը:

— Ո՛հ, ծաղիկը, ծաղիկը, կ'ըսէր, որուն գեղեցկութիւնը միայն իմ աչքս պիտի վայելէ, որուն անուշահոտութիւնը պարզ ինձի համար պիտի ըլլայ, արդեօք ինչ ձև՝ ինչ գոյն պիտի ունենայ. անշուշտ նոր հանելուկներ ու մրտքիս առջև վերջին ասպարէզ մը պիտի

բանայ : Թող բացուի ուրեմն . Թող իմ տկար թշնամիս ամենայն մասամբ զինուած գայ , ես դեռ կռուելէ ետ չեմ կենար : Թերեւս այն ատեն միայն կարեւնամ ըմբռնել ամբողջապէս այն գաղտնիքն որ բուսակին անկատար վիճակի մէջ ըլլալուն պատճառաւ՝ ինչուան հիմա հազիւ կրցայ վեր 'ի վերոյ նշմարել : Բայց պիտի ծաղկին արդեօք . պիտի ըլլայ արդեօք օր մը , Բի'ՉՉԻՈՒՄ¹ , որ ամենայն գեղեցկութեամբ ու զարդարանքով պայծառացած երևնաս աչքիս :

Բի'ՉՉԻՈՒՄ . այո , այս անունը դրաւ բուսակին երբ աշխատութեանը ժամանակ մարդկային ձայն մը լսելու պէտքն զգաց : Ընկերով պէս համարձակ հետը կը խօսէր բանտին մէջ , ու երբեք խնամքը չէր պակսեցներ : Խեղճ Բի'Յիւրա , ըսեր էր Լուդուիկ բացազանչութեամբ մը բուսակին 'ի ծարաւոյ մեռնելու մօտեցած ըլլալուն վրայ ցաւելով . ասկէ նոյն անունը Շառնէի միտքն եկաւ :

— Բի'Յիւրա , Բի'Յիւրա , շուտով պիտի ծաղկին արդեօք , կը կրկնէր՝ ըզգուշութեամբ ծայրի տերեւները կամ ճիւղերուն անկիւնները բանալով , տեսնելու համար թէ արդեօք ծաղիկն հասնելու մօտ էր . և այս Բի'Յիւրա անունն արտաբերելը քաղցր էր իրեն համար , վասն զի միանգամայն իր տիեզերացն երկու էակները , բոյսն ու բանտապանը միտքը կը ձգէր :

Առտու մը երբ սովորական շրջագայութեան ժամուն տերեւ առ տերեւ զԲի'Յիւրան կը զննէր , յանկարծ աչուրնելը բոյսին մէկ մասին վրայ կանկ առին . սիրտն սկսաւ ուժով ուժով զարնել . ձեռքը մօտեցուց ու կարմրեցաւ . շատ ատենէ 'ի վեր ասանկ զգացմունք չէր ունեցած . այս էր որ զլիաւոր ցօղունին ծայրը սովորականէ դուրս կանանչ մե-

տաքսեայ գնդաձև ուռեցք մը տեսեր էր , իրարու վրայ պլլուած թեթև թերթերով , փառաւոր հովանոցի մը բոլորակ գմբեթին յարկի քարերուն նման :

Այլ չտարակուսեցաւ որ կոկոնն ըլլայ . ծաղկիլը մօտ էր :

Է

Ճանճորսը շատ անգամ վանդակներուն ետեւէն ախորժ կը զգար կոմսը դիտելով , երբ բուսակին չորս կողմը մեծ հոգի մէջ ընկզմած էր : Տեսաւ շաղախը պատրաստելն ու յարմարեցնելը , ցանցն հիւսելը , յարդերը կապել ագուցանելը , վերջապէս՝ պատնէշ կանգնելը . ու Շառնէի պէս՝ բայց անկէ շատ առաջ՝ բանտուած ըլլալով , դիւրաւ միտքը փիլիսոփային մեծամեծ դժադհանցը տուեր էր :

Նոյն վանդակապատ պատուհանէն ուրիշ զուարթ ու կայտառ դէմք մ'ալ կը նայի հիմա . կին մը , աշխոյժ ու վախկոտ աղջիկ մ'է : Գլխին շարժմունքը՝ աչքին վառվռունութիւնը , համեաւ տութեամբ միայն կը չափաւորուի . ոգելից ու իմաստալից նայուածքն երկայն ու վար կախուած արտեանանցը մէջէն անցնելու ժամանակ կէս կը մարի : Առաջին անգամ զինքը վանդակներուն ետեւը ճերմակ ձեռքը վրանին դրած , մտածութեան մէջ ընկզմած ու ճակատը վար առած կենալը տեսնող մը , բանտարգելութեան խորհրդաւոր ու զգաստ նշան մը կրնայ կարծել : Բայց երբ ճակատը վեր առնու ու լոյս վրան ցայտէ , պայծառ ու համեմատական դէմքին մնոտ ու կենդանի գոյնէն յայտնի կ'ըլլայ թէ ազատ օդոյ ու շարժման մէջ՝ և ոչ թէ վանդակներու տակ կ'ապրի :

Պէտք է արդեօք իբրեւ բանտերու այցելու զթութեան հրեշտակներէն մէկն համարիլ ու վրան զարմանալ : Չէ . ինչուան հիմա սիրտը ծնողական սիրով լեցուած է , և այս սիրով սաստիկ վառուած ըլլալուն՝ ուժն ու գոզցես գեղեցկութիւնն ալ կը կորսնցնէ : Ժիրարտի ի տալացւոյն՝ այսինքն ճանճորսին աղջիկն

¹ ԲԷՆԷՈՒՄ՝ իտալերէն Picciolo (փոքրիկ) ածականին իգականն է . և Խոփ՝ քուսկ բառերն այն լեզուին մէջ իգական ըլլալուն , բանտարգեան ալ նոյն սեռով փաղաքական մակդիրն իբրեւ յատուկ անուն կը գործածէ :

է, որ Դուրինի հանդէսներն ու սիրուն ճեմելիքները ու Տորիա-Բիբարիայի ափովն թողլով, եկեր Ֆէնէսգրէլլոյի պզտիկ աւանին մէջ հաստատուեր էր. չէ թէ մէկէն զհայրը տեսնելու համար, վասն զի հրաման չունէր, այլ որպէս զի մի և նոյն օգով սնանի ու մօտանց հօրը վրայ մտածէ: Իսկ հիմա աղաչանքով պաղատանքով հրաման ընդունելու էր երբեմն երբեմն հօրն այցելութեան գալու, և ահաւասիկ աս է զուարթ կայտառ ու գեղեցիկ ըլլալուն պատճառը:

Հետաքրքրութիւնը շարժեցաւ պըզտիկ գաւթին վրայ եղող վանդակապատ պատուհանէն նայելու. ակամայ ախորժ մը զգաց հոն կենալու. կը վախէր թէ բանտարգեալը զինքը չտեսնէ. բայց թող ապահով ըլլար որ Շառնէ պիտի չտեսնէր. վասն զի այն միջոցին Բիլլիոյա ու իրեն նոր պակիլ սկսած կռկոնքը ուղղութիւնը գրաւեր էին:

Երկրորդ շաբաթ երբ աղջիկն հօրը քով եկաւ, նորէն գնաց ծածուկ մը վանդակեայ պատուհանէն նայեցաւ ըզՇառնէ տեսնելու համար: Ժիրարտի երբ իմացաւ,

— Իրեք օր է, ըսաւ, որ տնկոյն քով չերեցաւ. խեղճն անշուշտ հիւանդ է:

— Հիւանդ, հարցուց աղջիկը զարմանքով:

— Տեսայ որ գաւթին մէջէն բժիշկներ ալ անցան. և ինչ որ Լուդուիկէն լսեցի՝ ամենքը նոյն մտքի վրայ են թէ կրնայ մեռնիլ:

— Մեռնիլ, կրկնեց աղջիկն, — ու աչքը լեցուեցաւ, և թերեւ գորովանքէն աւելի վախ մ'երեցաւ երեսին վրայ:

— Ո՛հ, խեղճին վրայ կը ցաւիմ, ըսաւ:

— Ետքը անհանգիստ ու անձկալից կերպով հօրը նայելով, — Հոս ալ ուրեմն կարելի է մեռնիլ, մանաւանդ թէ կարելի է ապրիլ. անշուշտ բանտին բնակութիւնն ու հին խրամներուն ապականեալ արտաշնչութիւնը պատճառ եղած են հիւանդութեանը, գոչեց, բազկացը մէջ գրկելով զծերունին, վասն զի Շառնէի վրայ խօսելով զհայրը կը մտածէր:

Ժիրարտի ջանաց մխիթարելու ձեռքն իրեն երկնցուց, զոր արցունքովը թափեցաւ:

Նոյն վայրկենին Լուդուիկ ներս մըտաւ, ճանճորսին համար բռնած նոր որս մը բերաւ: Աղուոր փալփուն պատեհաթե միջատ մը՝ ոսկիեզնակ մ'էր, զոր ուրախութեամբ ընծայ ըրաւ անոր: Ժիրարտի ժպտեցաւ ու շնորհակալ եղաւ, և առանց տեսնելուն ազատ թողուց, վասն զի ասիկա քսաներորդն էր որ Լուդուիկ քանի մ'օրուան մէջ բերեր էր: Վերջը յարմար առիթ սեպեց ու Շառնէի ինչպէս ըլլալն հարցուց:

— Տէր ողորմեա, ըսաւ Լուդուիկ, ուրիշներուն հաւասար զինքն ալ միշտ կը հոգամ, պարոն, քանի որ չէ մեռած. անոր համար դեռ քիչ մ'առաջ բուսակին ջուր տուի:

— Ի՞նչ բանի կու գայ թէ որ ծաղկիլը պիտի չտեսնէ, — վրայ բերաւ աղջիկը տրտմութեամբ:

— Ինչո՞ւ համար, աղջիկս, ըսաւ Լուդուիկ: — Ետքը հասկըցողի պէս սովորական ոճով մէկ աչքն ամփոփելով՝ թեթեւ մը ձեռքը շարժելով ու ցուցամատը վեր առնելով՝ Բժիշկները մտքերնին դրեր են, ըսաւ, թէ խեղճը մէյմ'ալ անկողնէն ելլելիք չունի, բայց չեմ հաւատար. ես ալ իմ գաղտնիքս ունիմ:

Շրջան մ'ըրաւ ու խոժոռ ձայնն ու լուրջ դէմքը ձևայնելով, ժամացոյցը ձեռքը օրիորդին իմացնել ուզելէն ետքն որ դեռ քսանուերկու վայրկեան ունէր հօրը քով կենալու, դուրս ելաւ: Քսանուերկու վայրկեանէն դարձաւ ու հրամանը կատարել տուաւ:

Իսկ Շառնէ իրաւցնէ հիւանդ էր: Իրիկուն մը Բիլլիոյայի այցելութիւնն ու օրական խնամքն ընելէն վերջը սառտիկ թմրութիւն զգաց. գլուխը ծանրացեր էր ու անգամները ջղային դողով կը սարսէին. գնաց պառկեցաւ, և քնով առողջանալ կարծելով՝ արհամարհանօք մարդ օգնութեան չկանչեց:

Քնոյն տեղ ցաւով բռնուեցաւ: Երկրորդ օրն երբ ուզեց անկողնէն ելլել, կամքէն աւելի զօրաւոր ոյժ մը չթո-

ղուց . աչքերը գոցեց ու համակամեցաւ : Նեղութեան հետ փիլիսոփայական հանդարտութիւնն ու դաւաճանի ամբարտաւանութիւնը նորէն պաշարեցին զինքը : Նուաստութիւն կը սեպէր բերնէն հառաչանք կամ տրտունջ մը հանել , կամ օգնութիւն խնդրել աւնոնցմէ որ բռնի հեռացուցեր էին զինքն աշխարհէ : Միայն քանի մը յանձնարարութիւններ ըրաւ բուսակին նկատմամբ լուղուկի , վասն զի չէր գիտեր թէ որչափ ատեն արգելեալ պիտի մնար անկողնոյն մէջ՝ որ երկրորդ և աւելի ծանր բանտ մ'էր :

Բժիշկներ եկան , բայց հարցմունքներնուն պատասխան չտուաւ : Իրեն աւանակ կ'երևար թէ պիտի չապրի՝ որով պարտք ալ չունի ինքզինքն հոգալու , և ոչ յարբունիս գրաւեալ ստացուածքը մատակարարելու . և թէ անոնցն էր որոնք հսկողութիւն ընելով ամեն բանի տէր կ'ըլլային :

Բժիշկները նախ բանի տեղ չգրին իրեն չկամութիւնը ու բռնադատեցին . բայց հիւանդն յամառ լռութեամբն յուսահատցուց զիրենք , ուստի որոշեցին որ անկէ վերջը պարզ հիւանդութիւնը քննեն : Ախտին նշանները իւրաքանչիւրին ալ մէյմէկ կերպ երեցան . ամենքն ալ հմուտ բժիշկներ էին ու այլ և այլ դրութիւններ ունէին : Մէկը բբին լայննալն ու շրթունքներուն մանուշակագոյն երեւթը յայտնապէս ապականեալ ջերմինշաններ համարեցաւ : Միւսը փորուն ուռիլը աղեաց տաքութեան հետեանք սեպեց : Վերջապէս երրորդն ալ , (վասն զի իրեք էին) , վզին ու այտերուն գոյնը , և անդամներուն ծայրերուն պաղիլը , երեսին պնդութիւնը՝ կաթուածի ու անդամալուծութեան տուաւ , և վարդապետեց թէ հիւանդին լռութիւնն ուրիշ բանէ առաջ չէր գար՝ բայց եթէ ըզեղին մէջ հիւթ լեցուելէն :

Երկու անգամ զգեկին հրամանատար հազարապետը հիւանդին խուցն այցելութեան եկաւ . առջի անգամուն հարցուց թէ բան մը կ'ուզէր արդեօք . նաև առաջարկեց որ բնակութիւնն ալ

կը փոխէ , եթէ մասամբ մը նոյն տեղը հիւանդութեան պատճառ կը համարի . իսկ կոմսը նշանով՝ չէ ըսաւ : Երկրորդ անգամ քահանայով մ'եկաւ : Շառնէի բժիշկներէն մահուան դատապարտուած ըլլալուն՝ անոր պարտքն էր փոյթ ունենալ որ բանտեալը կրօնից նպաստներն ընդունի :

Քահանայութեան վսեմ և սրբանուէր պարտքերէն մէկն ալ է բանտերու քահանային պաշտօնը , որ միակ հանդիսական է և ներկայութեամբը կը սրբացնէ զկախադանը : Բայց սակայն դարուս սկեպտիկեան վարդապետութիւնն՝ աներկիւղ աս ալ դառնապէս կը քամահէ : — Վարժութեամբ սրտերնին պնդացած ըլլալով , կ'ըսեն , չեն կրնար լալ յանցաւորին հետ . տուած յորդորնին ու միտքարութիւննին միշտ մի և նոյն մտածութիւններն են , ու արուեստ դարձուցած ըլլալնուն՝ եռանդն ու բորբոքումն չեն զգար : —

Ո՛հ , ինչ կ'ըլլայ իմաստներուն նոյն ըլլալէն . կ'ըլլայ մէկը որ զանոնք կրկին անգամ լսէ : Արուեստ մը կը դարձընեն , կ'ըսէք . բայց այն արուեստն իրենք ընտրած են ու կը կատարեն : Այն առաքինի ու մաքուր սիրտերը՝ կարծրացած սրտերու մէջ կ'երթան ապրելու , և իրենց եղբայրական՝ յուսոյ և խաղաղութեան խօսքերուն տեղ՝ թերևս փոխադարձ հայհոյանք ու նախատինք կը լսեն : Կրնային իրենք ալ ձեզի պէս աշխարհիս զուարճութիւններն ու շուայլութիւնը վայելել . բայց ցնցոտիներ հաղուողներու քով կ'երթան , բանտերու ապականեալ ու թաց օդը կը ծծեն : Ի բնէ զգայուն են , և ինչպէս ընդհանուր մարդկութեան յատուկ է՝ արիւնէ և մահուրնէ կը սոսկան . և ընդհակառակն կամաւորապէս դատապարտուած են կեանքերնուն մէջ բիւր անգամ կիյլեօդիւնի արիւնահեղ սրոյն վեր ելլելն ու վար իջնելը տեսնելու :

Չարմանալի հեշտութիւն մ'է արդեօք ասիկա , և կարելի է դիւրաւ անզգայ ըլլալ :

Փոխանակ բոլոր կենօր այն ծանր

պաշտօնն յանձն առնող և ցաւոց նուիրեալ անձին, այն անձին տեղ՝ որ առաքինութեամբ ընկեր եղած է դահճին, ամեն մէկ նոր դատապարտելոյ համար նոր քահանայ մը բերել տուէր։ Անշուշտ որ գութը կը շարժի, կը խանդաղատի, կու լայ, բայց նուազ կը մըխիթարէ։ Եթէ խօսք մ'ալ կարենայ ըսել՝ հեծեծանօք լի կ'ըլլայ։ Ընչպէս կարելի է ուրեմն որ իր անձին ու մտածութեանցը տէր ըլլայ։ ունեցած սաստիկ զգացմունքն արգելք չըլլար արդեօք պարտքը կատարելու։ և իր տկարութիւնը տեսնելով միթէ կրնայ եղեռնաւորը քաջասրտութեամբ ինքզինքը մահուան տալ, արեամբը յանցանքը քաւելու համար։

Եթէ նոր քահանային արիութիւնն ու պնդութիւնը այն աստիճանի է որ և ոչ առջի անգամուն սոյն յուզմունքն ու տկարութիւնը զգայ, անշուշտ եղիւր որ ինքը բիւր անգամ աւելի անզգայ է 'ի բնէ՝ քան թէ միւսը վարժութեամբ։

Այս ասանկ ըլլալով՝ կ'ուզեն ուրեմն հիմա բանտի քահանաներուն պաշտօնը վերջացնել։ ահ, մի յափշտակեր մահապարտներուն վերջին բարեկամը։ ապաշխարող յանցաւորը կախաղանին վրայ ելլելու ատեն՝ թող խաչ մ'ունենայ աչքին առջև որպէս զի տապարը չտեսնէ։ կամ գոնէ աչքին յետին նայուածքը՝ մարդկանց արդարութիւնը ներկայացնողին քով՝ Աստուծոյ գթութեան պաշտօնեայն ալ տեսնէ։

Շառնէի քով եկող քահանան իրաւքնէ այս անուան արժանի անձն էր, բայց բարեբաղդաբար շատ ծանր պարտք չէր կատարելիքը։ Ներող ու գթած մէկն էր։ ոչ միայն հիւանդին լուծենէն ու անշարժ կենալէն՝ այլ և պատին վրայ գրած քանի մը յուսահատ տողերէն հասկըցաւ թէ քիչ յոյս կրնար ունենալ այն ամբարտաւան հոգիէն։

Բոլոր գիշերն աղօթքով գլխոյն կողմն անցուց, և սիրով երբեմն ջերմեռանդութիւնը կ'ընդհատէր Լուդուիկի օգնելու համար, որ անդադար կը խնամէր

զհիւանդը։ համակամութեամբ կը սպասէր որ քիչ մ'ինքիւրեն դայ՝ որպէս զի անհաւատութեան խոր խաւարը յուսոյ ճառագայթով լուսաւորել կարենայ։ Նոյն որոշիչ գիշերուան մէջ հիւանդին արիւնն ուժով դէպ 'ի գլուխը զարնելով ըզեղը շփոթեց, և ժամ մը ու աւելի կը բանդագուշէր։ այն միջոցին խոստովանահայրն ու բանտապանը մէկտեղ բոլոր ուժերնին թափելով չէին թողուր որ անկողնէն դուրս ցատքէ։ և երբ այսպէս իրենց բազկացը մէջ կը տապալուրէր, խառնափնդոր խօսքերուն ու այլանդակ բացագանչութիւններուն հետ ստէպ ստէպ՝ Բի'լլիոյա, խեղձ Բի'լլիոյա ալ լսուեցաւ Շառնէի բերնէն։

Երթամ, երթամ, ատենն հասաւ, մումաւ Լուդուիկ։ այդ հասաւ, անհամբերութեամբ կը կրկնէր։ բայց ընչպէս կ'ըլլայ միայն քահանան թողուլ մեռնողին վերջին տագնապններուն ժամանակ։ աս ալ կայ որ ժամէ մը թերեւ շատ ուշ ըլլայ։ Ա՛հ, Ս. Աստուածածին, կարծեմ թէ հանդարտելու վրայ է։ աչքերը գոցեց, թևերը կ'երկնցնէ, անշուշտ պիտի քնանայ։ թէ որ դառնամ ու տեսնեմ որ չէ մեռած՝ ոչորաւ, հոռոգէյ, ոչորաւ։

Իրաւցնէ հիւանդին զառանցանքը մեղմացաւ։ Լուդուիկ թողուց որ միայն քահանան հսկէ ու ինքը սենեկէն դուրս ելաւ։ Նոյն խցին մէջ՝ որ դողդոջուն լապտերի մը աղօտ նշոյլը կը լուսաւորէր, ուրիշ ձայն չէր լսուեր՝ բաց 'ի հոգեվարին անկանոն ու տկար շնչառութենէն, քահանային միաձայն աղօթելէն և Ալպեանց քամիէն որ պատուհանին վանդակներուն մէջ կը հծծէր։ Երկու անգամ միայն կարծես թէ օտար ձայն մ'ալ խառնուեցաւ ասոնց հետ, որ պահապանին Ո՛վ է պողալն էր, Լուդուիկի իր բնակարանն երթալու և հիւանդին խօսքը գալու համար կրկին անգամ գաղտնի դռնէն անցնելուն ու դառնալուն ժամանակ։

Հազիւ թէ կէս ժամ անցեր էր երբ նորէն քահանային օգնութեան եկաւ, ձեռքը տաք ըմպելիքի աման մը բռնած։

— Տէր Աստուած, ըսաւ մտնելու աւտեն. հարկ եղաւ որ շունս սպաննեմ. ինչ գէշ նշան՝ սկսեք էր ոռնալ: Բայց ինչպէս է. շատ շարժմունք ըրաւ. ինչ որ ալ ըլլայ, ահաւասիկ զինքը հանդարտ բռնելու միակ դեղը. համը փորձեցի, հինգհարիւր հազար սատանայի չափ լեղի է...: Թողութիւն, հայր իմ, կ'ուզես հրամանդդ ալ փորձէ:

Քահանան անուշութեամբ մէկգի հրեց ամանը:

— Բան մը չէ, մեզի համար չէ. կիտրոնի շերտերով խառն գաւաթ մը մըշկահոտ գինի ցուրտ գիշերուան մէջ աւելի աղէկ կրնայ զմեզ տաքցընել. անանկ չէ մի, տէր հայր: Բայց ասիկա իրեն համար է, միայն իրեն համար...: Պէտք է որ խմէ, ... ամբողջ խմէ. անանկ է կարգը:

Այս խօսքերս ըսելով ըմպելիքին մէկ մասը թասի մէջ կը փոխադրէր, կը տրորէր ու վրան կը փչէր որպէս զի քիչ մը պաղի. և երբոր բաւական սեպեց՝ քահանան հիւանդին զլուխը բռնեց ու լուգուիկ գրեթէ բռնի խմել տուաւ: Ետքը վերմակներուն ու սաւաններուն տակ լաւ մը ծածկելով,

— Նայինք ինչ արդիւնք պիտի ունենայ, ըսաւ. շատ չկրնար ուշանալ: Սակայն ես ասկէ չեմ հեռանար ինչուան որ ինչ ըլլալիքը չտեսնեմ: Թուշոններս ամենն ալ վանդակի մէջ են, չեն կրնար փախչիլ. կինս գիշեր մը կրնայ առանձին անցընել. անանկ չէ մի հայր սուրբ...: Թողութիւն ըրէ, հայր իմ, կրկնեց, խոհեմ քահանային վրայ անզգալի նեղանալու կերպ մը տեսնելով, ու գնաց անկողնոյն քով ոտքի վրայ անշարժ շունչը բռնած լուիկ մնչիկ կեցաւ, աչքերն հոգեվարին դէմքին վրայ տնկած, կարծես թէ մէկէն ըլլալիք բանի մը սպասելով: Երբոր տեսաւ թէ նշան չկայ՝ դեղոյն չափը կրկնեց, նորէն լուռ մունչնոյն շարժմունքներն ըրաւ, ու հիւանդին վիճակին վրայ ամենեւին փոփոխութիւն չտեսնելուն մոմտութի մէջ ինկաւ. վախցաւ որ անխոհեմութեամբ մահը փութացնելու պատճառ եղած ըլ-

լայ. սկսաւ սենեկին մէջ ոտուրները զարնելով՝ մատուրները կոտորելով վեր վար մեծաքայլ քայլել, և ձևերովը կը սրդողէր ամանին՝ որուն մէջն էր ըմպելիքին միւս մասը:

Այս ամեն շարժմանցը ժամանակ վայրկեան մը կեցաւ, Շառնէի գունատ ու անշարժ դէմքը դիտեց ու յանկարծ

— Սպաննեցի զինքը, պողաց՝ դաղդիւրէն, խտալերէն՝ բրովանսալ լեզուով խառն սոսկալի երգմունք մը ետեէն կցելով: Քահանան սարսափելի երգում մը լսելուն զլուխը վեր առաւ. լուգուիկ ուշադրութիւն չըրաւ ու նորէն սկսաւ ոտուրները զարնելով, երգմունք ընելով ու մատուրներն ուժով ուժով կոտորելով քայլել: Ետքը վերջապէս շարժմունքէն ու յուզմունքէն յոգնելով գնաց քահանային քով ծունկ չոքեցաւ Մեղայ, Մեղայ մոմաւալով, ու աղօթք ընելուն ժամանակ քունը տարաւ:

Երկրորդ օրն արշալուսոյն դեռ կը քնանար, իսկ քահանան միշտ աղօթքի հետ էր. ան ատեն տաք ձեռք մը զըլխոյն վրայ ինկաւ ու յանկարծ արթնցուց զլուգուիկ:

— ջուր, ըսաւ հիւանդը:

Լուգուիկ՝ Շառնէի ձայնն առնելուն պէս որ կարծէր թէ ալ լսելիք չունի՝ աչքերը լաւ մը բացաւ ու ապշած հիւանդին երեսը կը նայէր, որ քրտինքով ծածկուած էր. անդամները բոլոր ջուր դարձեր էին, ու չոգիի ամպ մը կ'ելլէր թաց վերմակներուն և սաւաններուն վրայէն:

Թերեւս հիւանդութեան յանկարծ ճիգնը և բանտարկելոյն ուժով խառնուածքը բնութեան օգնելովն՝ յաղթեց ախտին. կամ թէ թերեւս լուգուիկի կրկին անգամ տուած ըմպելիք դեղը սաստիկ քրտինք պատճառեց ու լաւ մ'արտաշնչութեամբ հիւանդին աղէկ ըրաւ ու խեղքը զլուխը բերաւ: Անձամբ հրամայեց ինչ որ իրեն պէտք սեպեց. վերջը դէպ 'ի քահանային դառնալով որ խոնարհաբար գլխուն քովը կեցեր էր,

— Դեռ չեմ մեռած, ըսաւ, ինչպէս կը տեսնես. եթէ առողջանալու ըլլամ,

ինչպէս յոյս ունիմ, կ'աղաչեմ որ իմ
կողմանէս երեք բժիշկներու ըսես թէ
իրենց շնորհակալ չեմ ըլլար, ուստի
դուրս ձգեն զիս իրենց այցելութենէն
ու զիտութենէն՝ որ այլոց նման խենդ
ու խաբեբայ է: Բաւական հասկըցայ
խօսակցութիւննին, որով աւելի համո-
զուեցայ թէ յաջող բաղդ մը՝ զիպուած
մը ինծի օգնական եղաւ:
— Դիպուած մը, մումուաց քահանան՝

աչքերը պատին այն զրութեանը վրայ
դարձուցած՝ թէ

— Դիպուածը կոյր է, և միակ ստեղ-
ծագործութեան պատճառ:

Ետքը անոր ետեւէն Շառնէի աւել-
ցուցած բառը կցելով,

— Թերևս, ըսաւ բարձրաձայն, ու
դուրս ելաւ:

Կը շարունակուի:

Ա. Ռ. Ա. Կ

Նշդարի և Լուրիս.

Երբ հասաւ գարնան տաք՝
Նըշդարի ծառին տակ
Հողն ինքնին ճաթեցաւ,
Լուրիս մ'երեւցաւ:
Հագիւ աչքերը բանալով՝
Երբոր տեսաւ ծառն իրեն քով,
Մէկէն անոր պըլլուեցաւ:
Վըրան ամիս մ'անցաւ չանցաւ
Ծառին գագաթն ի վեր հասաւ: —
Այս ամենուն ալ է յայտնի
Որ մարդ բարձրէն գիւրաւ խաբուի: —
Լուրիս ալ ինք զինք մեծ կարծեց՝
Եւ իրմէն վեր մեծ մեծ ջարդեց: —
« Բարեկամիկ, ինչպէս ես՝
» Կը քընանամ, ինչ կ'ընես », —
— Կ'ըսէր ծառին՝ ծաղրելով.
Բայց սա լռուէ՝ մեծ սրտով: —
« Ես քանի որ հոս եմ՝
» Ըզբեղ միշտ նոյն տեսնեմ.
» Եկուր ըսէ, քանի տարի
» Այդպէս կ'ապրիս վերայ երկրի »:
— « Կայ տասը տարի » —
Ըսաւ Նըշդարի: —
« Հազար ափսոս, կըրկնեց Լուրիս.
» Յաւիմ վըրայ քու բաղդին.
» Նայէ. ես դեռ մէկ ամսը կան՝

» Կը մօտենամ երկընքին.
» Եւ այս հաշուով՝ տաս տարիէն
» Քանի մ'անգամ երկինք պատեմ »: —
Ծառը տեսաւ որ Լուրիս՝
Բերնին եկածը դուրս կու տայ.
Եւ թէ՛ որքան ինք լուռ կենայ՝
Նա անդադար չափէն կ'ելլայ,
Խոժոռ աչքեր անոր դարձուց
Եւ այս խօսքերս ալ աւելցուց.
« Երէկ մէկ, այսօր երկու,
» Չես գիտեր վաղուան դալու.
» Կեցիր նայինք, դեռ դու ո՞վ ես
» Որ տաս տարուան խօսք մէջ բերես:
» Ամառն անցնի, աշուն դայ,
» Տեսնենք ո՞վ կայ, ո՞վ չըկայ »: —
Իրաւ, ամառն որ անցաւ
Լուրիային բանը պըրծաւ.
Դեղնեցաւ, սեւեցաւ, չորցաւ,
Ու քամին՝ առաւ տարաւ:

Լուրիային վերջն՝ ըլլայ քեզի
Ո՞վ պարծենկոտ, նոր հայելի.
Որ քիչ բանով մը շրփացած՝
Ժամանակով դեռ փորձ չեղած,
Հին ծերերուն տընաղ չընես,
Թէ ոչ՝ վախճանդ ալ է այսպէս:



ՎԵՆԵՏԻԿ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ